

УЯВЛЕННЯ ПРО ІДЕАЛЬНОГО ВИКЛАДАЧА СТУДЕНТІВ ЧОРНОМОРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Проаналізовано дослідження і публікації соціологів (українських і російських), присвячені вивченню образу ідеального викладача в уявленні студентів вищих навчальних закладів. Викладено результати соціологічного дослідження «Ідеальний викладач очима студентів ЧДУ ім. Петра. Могили». Визначено уявлення студентів про зовнішній вигляд ідеального викладача, його стиль викладання, особливості його спілкування зі студентами, особистісні якості ідеального викладача.

Ключові слова: ідеальний викладач, образ викладача вищої школи, уявлення студентів про викладача, ідеал педагога.

Проанализированы исследования и публикации социологов (украинских и российских), посвященные изучению образа идеального преподавателя в представлении студентов высших учебных заведений. Изложены результаты социологического исследования «Идеальный преподаватель глазами студентов ЧГУ им. Петра Могили». Определены представления студентов про внешний вид идеального преподавателя, его стиль преподавания, особенности его общения со студентами, личностные качества идеального преподавателя.

Ключевые слова: идеальный преподаватель, образ преподавателя высшей школы, представления студентов про преподавателя, идеал педагога.

Researches and publications of Ukrainian and Russian sociologists about image of an ideal lecturer in the students' ideas are analyzed. The results of the sociological research «Image of an ideal lecturer in ideas of the students of Petro Mohyla Black Sea State University» are outlined. Ideas of students about appearance of an ideal lecturer, stile of his teaching, communication with students, his personal qualities are identified.

Key words: ideal lecturer, image of lecturer of high school, students' ideas about lecturer, ideal pedagogue.

Постановка проблеми. Ідеальний образ викладача вищої школи бере свій початок у філософських уявленнях про вчителя життя, який характеризується як яскрава, самобутня, творча особистість, здатна відчувати проблеми і суперечності життя. Викладач – це особистість, яка передає молодому поколінню життєві цінності і зразки професійної поведінки. Однак необхідно зазначити, що сучасний викладач вищої школи відчуває кризу переорієнтації духовних цінностей, свого професіоналізму, затребуваності суспільством своїх фундаментальних знань, включеності власної професійної діяльності в контекст розвитку сучасного суспільства. Адже в сучасному постіндустріальному суспільстві формується інший ідеал педагога, відмінний від ідеалів традиційного та індустріального суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття «ідеал педагога» – це розумова конструкція, яка створена з метою виявлення поглядів, сторін творчості, типових рис, значущих для розуміння і розкриття

уявлень про неповторну місію педагога, про його професійні і особистісні особливості, світоглядні і моральні основи його життя [5, с. 452]. Уявлення про ідеал педагога можна знайти вже в стародавньому Єгипті, Вавилоні, Сирії, Стародавній Греції. В епоху Відродження внесок до його розуміння зробили педагоги-гуманісти Ф. Рабле, М. Монтень, Т. Мор, Ж.-Ж. Руссо. Серед видатних педагогів цими питаннями також займалися Я. Коменський, К. Ушинський, А. Макаренко.

З'ясування основних характеристик образу ідеального викладача є важливим питанням сучасної педагогіки, психології, соціології, навколо якого точаться численні наукові дискусії. Наприклад, в 2010 р. у Белгородському державному університеті (Росія) було проведено науково-практичну конференцію «Сучасний викладач: особистість і діяльність». Характеризуючи особистість сучасного викладача, С. А. Острикова пише: «Не викликає сумнівів, що викладач, куратор зможе виконати

свою високу місію у підготовці сучасних кадрів тільки тоді, коли він сам любить свою професію, переконаний у її значущості і прагне усіма силами і засобами сформувати висококваліфікованого спеціаліста, порядну людину, достойного громадянина своєї Вітчизни» [4]. В. Т. Адамова та В. Т. Потехіна вважають за головну рису сучасного викладача вміння добре орієнтуватися в різних галузях науки, основи яких він викладає; викладач повинен знати її можливості для вирішення соціально-економічних, виробничих і культурних задач, бути в курсі нових досліджень, відкриттів і гіпотез, бачити ближні і дальні перспективи науки, яку викладає [1].

Російська дослідниця Т. А. Крупа у своїй статті представляє результати соціологічного дослідження, метою якого було виявлення думок російських студентів про ідеального викладача. Авторкою аналізуються такі фактори, як соціальний статус, людські і професійні якості, вік та інноваційний потенціал викладацького корпусу. Соціологічне опитування, яке було проведене в 2011 р. у Далекосхідному державному технічному університеті, показало, що зовнішнім відображенням особистості ідеального викладача в очах студентів виступає поєднання людських і професійних якостей; при цьому людські якості виносяться на перший план. Ідеальний викладач в уявленнях студентів є компетентним, людяним, поблажливим, має почуття гумору [3, с. 50].

Результати соціологічного дослідження на подібну тему, проведеного в Оренбурзькому ДАУ, наводить І. М. Затін. Згідно з цим дослідженням, сучасні студенти передусім цінують у викладачі педагогічні здібності і здатність навчити студента думати самостійно. На другомі місці за значущістю знаходяться критерії знання і досвіду викладача, на третьому – ораторські здібності [2].

Українські дослідники з м. Донецьк провели дослідження уявлень студентів про ідеального викладача за методикою М. Рокіча. Опитування показало, що з 18 якостей особистості, запропонованих для оцінки ідеального викладача, студенти виділили такі (у порядку зниження значущості): на перших двох місцях професіоналізм і доброта, далі – справедливість, вихованість, чесність, освіченість (висока загальна культура), товариськість, життєрадісність [6].

У той же час, соціологічні дослідження уявлень студентів про ідеального викладача в Україні занадто малочисельні, в них не представлені регіональні відмінності у баченні студентами рис ідеального викладача.

Мета статті: виявити уявлення про ідеального викладача студентів Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Виклад основного матеріалу. В травні-липні 2013 року автором статті було проведене соціологічне дослідження в місті Миколаїв на тему: «Ідеальний викладач очима студентів ЧДУ ім. Петра Могили». Дослідження було проведене методом аналізу документів, де в якості документів було

використані есе студентів ЧДУ ім. Петра Могили на тему: «Моє уявлення про ідеального викладача». Всього було проаналізовано 96 есе студентів 1-5 курсів, серед авторів яких 78 дівчат і 18 хлопців.

Аналіз есе проводився за наступним планом, пункти якого відображають основні складові образу ідеального викладача в уявленні студентів:

- 1) зовнішній вигляд ідеального викладача;
- 2) стиль викладання;
- 3) спілкування ідеального викладача зі студентами;
- 4) особистісні якості ідеального викладача;
- 5) інше.

Проаналізуємо явлення студентів щодо зовнішнього вигляду ідеального викладача. Студенти молодших курсів (I-III) вважають, що ідеальний викладач повинен носити скромний одяг ділового, класичного стилю; вони пишуть:

– *...має бути охайний, не виділятися екстравагантними речами, зачіскою, макіяжем. Добре коли пахне парфумами.*

– *Викладач повинен мати діловий стиль одягу, для того щоб студенти сприймали його серйозно, а також охайну зачіску і доглянуте взуття.*

– *...повинен бути акуратним, одяг повинен бути класичним.*

– *На мою думку, викладач не повинен бути в яскравому одязі. Якщо це чоловік, він повинен бути у костюмі, з чистим взуттям. Якщо це жінка, то в неї повинна бути охайна зачіска, скромний макіяж та діловий стиль одягу. Викладач не повинен приходити у кросівках, сонячних окулярах та ін.*

Студенти, які навчаються на старших курсах (IV-V), вже не наполягають на обов'язковості ділового стилю в одязі викладача. Для них на перше місце виходить охайність в одязі педагога. Студенти пишуть:

– *Я вважаю, що викладач – це така сама особистість, як і усі інші, отже в нього повинен бути індивідуальний стиль в одязі, але цей стиль не повинен відштовхувати студентів. Викладач повинен бути охайним.*

– *У моєму уявленні постає людини вдягнена у зручний сучасний одяг, яка не боїться показатися простою перед студентами. Вона повинна бути завжди охайною і доглянутою.*

– *Зовнішній вигляд викладача – це останнє, на що треба звертати увагу. Якщо людини охайна, то ніяких претензій до неї бути не може.*

Щодо уявлення студентів про стиль викладання, який має бути притаманний ідеальному викладачеві, то для студентів молодших курсів найбільш важливими є цікава і доступна подача начального матеріалу. Ось що пишуть студенти молодших курсів:

– *...краще за все – це якщо викладач розповідає лекцію доступною нам мовою, а не спеціальною термінологією. З якимись елементами жартуру, гумору, сатири, тоді на лекціях не нудно.*

– *Якщо мислити суб'єктивно, то мені подобається, коли викладач подає багато прикладів*

щодо викладеного матеріалу, так зрозуміти і запам'ятати матеріал набагато легше.

– Стиль викладання обов'язково має бути цікавим. Викладач має безпосередньо контактувати з студентами, захочувати їх до дискусії та висловлення своєї думки з того чи іншого питання. На семінарах студенти не повинні читати матеріал, який є просто переписаний з Інтернету, а повинні дома шукати якісь цікаві факти до тої чи іншої теми, подавати це у вигляді презентації чи намальованого плакату. Обов'язково викладач має проводити якісь конкурси (ділити студентів на групи), давати кожній із груп певні види завдань (студенти мають обігрувати якісь сценки).

Для студентів старших курсів на перший план виходить гарне розуміння викладачем навчального матеріалу і вміння донести це розуміння до студента:

– Викладач має подавати інформацію чітко і спокійно, бажано без заминок, слів-паразитів. Коли викладач погано орієнтується у своєму предметі, це стає очевидним і студенту стає не цікаво слухати.

– Викладач повинен зрозуміти те, що він говорить!!! Якщо він читає з листа, а потім на семінарі вимагає, щоб студенти розповідали напам'ять – це по меншій мірі несправедливо.

– ...володів матеріалом, відповідав на питання стосовно свого предмету.

Опишемо уявлення студентів стосовно спілкування ідеального викладача зі студентами. Результати аналізу показали, що в уявленні студентів як молодших, так і старших курсів ідеальний викладач повинен зберігати демократичний стиль відносин зі студентами, бути прихильником педагогіки співпраці. При чому, таке уявлення спостерігається як у дівчат, так і в хлопців. Наведемо думки студентів першого курсу. Дівчата пишуть:

– Ідеальний викладач слухає думку студента. Він допускає наявність у студента власної думки; він повинен бути толерантним навіть до помилкових припущень студента. Взагалі атмосфера на парі повинна бути дружня, адже невимушеність сприяє покращенню сприйняття матеріалу.

– У спілкуванні зі студентами необхідно уникати зверхності, а більше встановити контакт довіри, оскільки з викладачем необхідно мати можливість вирішити питання.

Хлопці пишуть:

– Викладач повинен проводити заняття у формі діалогу зі студентами, викладаючи матеріал цікаво (наводячи приклади з життя), проводити паралелі, захожуючи до висловлювання особистих думок студентів.

– У спілкуванні зі студентами викладач повинен з повагою до них ставитись, старатися йти на деякі компроміси та вирішувати питання без зайвої метушні.

Наведемо висловлювання студентів другого курсу. Дівчата пишуть:

– Для того, щоб студентам було цікаво на парі, він повинен не лише вчитати лекцію, а й

відноситись до них з повагою, не ставити себе вище за студентів, хоча таких викладачів в університетах, на жаль, вистачає.

– Не люблю тих викладачів, котрі «зверху» дивляться на студента. В спілкуванні «викладач-студент» має панувати довіра, взаємоповага та взаєморозуміння.

Хлопці пишуть:

– Спілкування зі студентами має проходити на рівні довіри. Кожен, хто звертається до нього, має вважати його «другом», але в жодному разі не забувати про повагу до нього, і те, що ця людина – взірець.

– Викладач має бути ближче до студентів. Студентам буде цікавіше якщо іноді під час заняття можна перейти на звичайну розмову, начебто спілкуються не підлеглий і його начальник, а просто добрі знайомі. Ні в якому разі, на мою думку, викладач не має ставити себе вище студентів.

Тепер розглянемо висловлювання з есе студентів третього курсу. Дівчата пишуть:

– Викладач повинен знайти підхід до кожного зі своїх студентів. Не повинен упереджено ставитися до певного студента, якщо вони не збігаються в поглядах. Не повинен нав'язувати свою думку, а повинен давати висловлюватись іншим та брати це до уваги.

– Стиль викладання має бути демократичний, не жорсткий і не надто м'який. Викладач має встановити певні рамки, проте не тиснути на студентів.

Хлопці пишуть:

– Викладач має стати другом, та це більше – старшим братом, щоб йому можна було повністю довіритися і слухати уважно та брати приклад як зі справжнього старшого брата, який має бути суворим, але справедливим. Спілкування лише на рівних необхідне для того, щоб студент не втрачав інтерес до навчання. Викладачі, що ставлять себе занадто високо, не будуть одними з найулюбленіших.

– Добре, якщо викладачі враховують думку студентів, питають, що вони хотіли б почерпнути для себе на лекції. Хай тема важка, але заняття можна побудувати в ігровій формі, внести елемент імпроваізації. Головне, щоб ці експерименти були до душі обох сторонам.

І нарешті, ось думки студентів четвертого-п'ятого курсів. Дівчата пишуть:

– Стиль викладання – демократичний. Ідеальний викладач повинен вміти прислуховуватись до думок студентів, поважати їх думку та вміти її приймати. Викладання повинно викликати у студентів бажання поповнювати свої знання, прагнення робити нові наукові відкриття.

– Ідеальний викладач спілкується зі студентами на рівних, поважає студентів, на заняттях виступає скоріше як лідер, а не керівник. На неформальному рівні викладач може спілкуватися зі студентами на вільні теми.

Хлопці пишуть:

– Викладач повинен бути демократичним по відношенню до студентів, бути толерантним. У

спілкуванні зі студентами він повинен бути чемним, радим допомогти.

– Одних розповідей мало, викладач повинен спілкуватися зі студентами, наводити приклади і спонукати студентів до дискусії.

Щодо четвертого пункту аналізу, тобто уявленнь студентів щодо особистісних якостей ідеального викладача, то студенти назвали різноманітні позитивні якості, які повинні бути притаманні ідеальному викладачеві. Ось що пишуть студенти молодших курсів:

– ...пунктуальність, відповідальність, почуття гумору, адекватність, ввічливість, вміння тримати себе в руках і контролювати свої емоції.

– Повинен мати спокійний характер, бути добродушним, чесним, відповідальним.

– Викладач завжди повинен бути спокійним. Не дуже емоційним. Повинен прислуховуватись до інших. Викладач повинен бути комунікабельним.

А ось уявлення студентів старших курсів:

– Особистісні якості – ввічливість, впевненість (але не егоїзм), відвертість (але не різкує серце одкровення), толерантність, вихованість, почуття гумору, справедливість, розуміння, професіоналізм.

– Викладач повинен бути терплячим! Також він повинен бути співчутливим і готовим завжди допомогти студенту, доброзичливим.

– У першу чергу викладач повинен бути хорошим мотиватором, щоб студенти були вмотивовані до вивчення його дисципліни. Також повинен бути добрим, та з почуттям гумору. Не менш важливо – це об'єктивність, коли нема упередженості до студентів.

Висновки. Підсумуємо основні риси ідеального викладача в уявленні студентів Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

1. Зовнішній вигляд ідеального викладача. Аналіз студентських есе показав, що в уявленні студентів ідеальний викладач скоріше за все вдягнений в одяг ділового стилю (це важливо, передусім, для студентів молодших курсів), адже

це створює ділову атмосферу на заняттях. Якщо викладач – жінка, то вона не повинна мати занадто яскравого макіяжу і занадто відкритого одягу. Але навіть якщо викладач не носить ділового одягу, ідеальний викладач завжди вдягнений охайно, має охайну зачіску і доглянуте взуття.

2. Стиль викладання ідеального викладача. Для студентів молодших курсів найбільш важливо, щоб викладач проводив заняття цікаво, доступно, використовував ділові ігри та інші нестандартні методики викладання. Старшокурсники передусім звертають увагу на компетентність викладача, добре володіння навчальним матеріалом і вміння донести його до студентів.

3. Спілкування ідеального викладача зі студентами. Аналіз студентських есе показав, що студенти (як дівчата, так і хлопці) уявляють ідеального викладача як людину, яка має демократичний стиль викладання і спілкування зі студентами. Це людина, яка поважає думку студента і прислуховується до неї, проводить заняття у формі діалогу, створює на заняттях дружню атмосферу, яка спонукає до довіри і дискусії.

4. Особистісні якості ідеального викладача. Серед головних рис, які притаманні ідеальному викладачеві, студенти виділили наступні: пунктуальність, відповідальність, ввічливість, впевненість, відвертість, справедливість, терплячість, професіоналізм. Ідеальний викладач має спокійний характер, володіє вмінням тримати себе в руках і контролювати свої емоції. Він наділений почуттям гумору, є добродушним, чесним, об'єктивним, комунікабельним, добрим, доброзичливим, співчутливим і готовий завжди допомогти студенту. Ідеальний викладач повинен бути толерантним, розуміти інших і прислуховуватись до них, а також бути хорошим мотиватором. Перспективою для продовження соціологічних досліджень із зазначеної теми є порівняння регіональних особливостей у баченні студентами рис ідеального викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамова В. Т. К вопросу о личностных характеристиках преподавателя колледжа // Материалы интернет-конференции Белгородского государственного университета «Современный преподаватель: личность и деятельность» [Электронный ресурс] / В. Т. Адамова, В. Т. Потехина. – Режим доступа : <http://unid.bsu.edu.ru/unid/teach/sbornik/>.
2. Затин И. М. Образ преподавателя глазами студентов [Электронный ресурс] / И. М. Затин – Режим доступа : <http://www.econf.rae.ru/pdf/2012/12/1890.pdf>.
3. Крупа Т. А. Личность современного преподавателя в контексте инновационного вектора образования Ойкумена. Регионоведческие исследования: научно-теоретический журнал / Т. А. Крупа. – № 2 (21) – 2012. – С. 47–51.
4. Острикова С. А. Преподаватель – ключевая фигура формирования будущих специалистов [Электронный ресурс] // Материалы интернет-конференции Белгородского государственного университета «Современный преподаватель: личность и деятельность» / С. А. Острикова. – Режим доступа : <http://unid.bsu.edu.ru/unid/teach/sbornik/>.
5. Психология и педагогика : [учебник для бакалавров] / [под общ. ред. В. А. Сластенина, В. П. Каширина]. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 609 с.
6. Психолого-педагогична модель особистості викладача вищої школи [Електронний ресурс]. – Донецьк, 2011. – Режим доступу : http://vk.com/doc7983417_46930860?hash=86163f57c0a442919a.

Рецензенти: Гавеля В. Л., д.філос.н., професор;
Лозко Г. С., д.філос.н., професор.

© Рожанська Н. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 05.05.2014 р.

РОЖАНСЬКА Наталя Володимирівна – кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: соціологія освіти, соціальна філософія.